

**ПРАВОВА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ
ПРАЦІВНИКІВ У ВНЗ: КЛЮЧОВІ ПРИНЦИПИ ТА ПРОБЛЕМИ
ВПРОВАДЖЕННЯ**

© Мекшун А. Д., 2017

<http://orcid.org/0000-0003-1958-0941>

<http://doi.org/10.5281/zenodo.1117015>

У статті розкриті основні проблеми на шляху правової підготовки майбутніх соціальних працівників. Автор виділив основні принципи побудови педагогічної діяльності для ефективної організації учбового процесу. Визначені основні нормативно-законодавчі недоліки професійної освіти, які негативно позначилися на теоретичній і практичній підготовці майбутніх соціальних працівників, що стосуються правових аспектів майбутньої професійної діяльності. Матеріал: проведений аналіз науково-методичної і психолого-педагогічної літератури, що розкриває проблему правової підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери, яка забезпечує їх конкуренцію в умовах ринкової економіки, а також у зв'язку з розвитком цілісної особистості в контексті освіти, спрямованої на духовність і культуру молоді і їх затребуваності в континуумі єдиних освітніх стандартів. Результат: доведено, що специфічною особливістю підготовки фахівця соціальної сфери, повинна стати практика в польових умовах, а саме в соціальних службах різноманітного типу, громадських організаціях і т.д. Висновки: встановлено, що ключовим компонентом у підготовці фахівця повинна стати професійно-орієнтована практика, оскільки вона визначає ті загальні і конкретні завдання, практичні знання і навички, які повинен мати висококваліфікований фахівець соціальної сфери.

Ключові слова: майбутній фахівець соціальної сфери, правова підготовка, професійна підготовка.

Мекшун А. Д. Правовая подготовка будущих социальных работников в ВУЗ: ключевые принципы и проблемы внедрения

В статье раскрыты основные проблемы на пути правовой подготовки будущих социальных работников. Автор выделил основные принципы построения педагогической деятельности для эффективной организации учебного процесса.

Определены основные нормативно-законодательные недостатки профессионального образования, которые негативно обозначились на теоретической и практической подготовке будущих социальных работников, касающихся правовых аспектов будущей профессиональной деятельности. Материал: проведен анализ научно-методической и психолого-педагогической

литературы, раскрывающей проблему правовой подготовки будущих специалистов социальной сферы, которая обеспечивает их конкуренцию в условиях рыночной экономики, а также в связи с развитием целостной личности в контексте образования, направленного на духовность и культуру молодежи и их востребованности в континууме единых образовательных стандартов. Результат: доказано, что специфической особенностью подготовки специалиста социальной сферы, должна стать практика в полевых условия, а именно в социальных службах разнообразного типа, общественных организациях и т.д..

Выводы: установлено, что ключевым компонентом в подготовке специалиста должна стать профессионально-ориентированная практика, поскольку она определяет те общие и конкретные задачи, практические знания и навыки, которыми должен обладать высококвалифицированный специалист социальной сферы.

Ключевые слова: будущий специалист социальной сферы, принципы построения педагогической деятельности, правовая подготовка, профессиональная подготовка.

Mekshun A. Legal training of future social workers in higher educational institutions: key principles and problems of introduction

The article reveals the main problems in the way of legal preparation of future social workers. The researcher stresses that higher education today as priority characteristics allocates competence, erudition, individual creativity, to search for knowledge and the need to improve them, the high culture of the individual. Formation of readiness of students for future work in the social sphere is a complicated process due to the interaction of all components of vocational training in high school. Therefore, it is important to study the existing professional education teaching experience with the formation of future social workers to exercise legal action. The author singled out the basic principles of constructing pedagogical activity for the effective organization of the educational process.

The main legislative and regulatory deficiencies in vocational education have been identified, which have been negatively reflected in the theoretical and practical training of future social workers concerning the legal aspects of future professional activity.

Material: *the analysis of scientific and methodological and psychological and pedagogical literature revealing the problem of legal training of future specialists in the social sphere that ensures their competition in a market economy, as well as in connection with the development of a complete personality in the context of education aimed at the spirituality and culture of youth and Their relevance in the continuum of unified educational standards.*

Result: *it has been proved that the specific feature of training a specialist in the social sphere should be practice in field conditions, namely in social services of various types, public organizations, etc.*

Conclusions: it has been established that professional-oriented practice should become a key component in the training of a specialist, since it determines the general and specific tasks, practical knowledge and skills that a highly qualified specialist in the social sphere must possess.

Key words: future specialist in social sphere, legal training, vocational training.

Постановка проблеми. Перехід України до ринкових відносин, її інтеграція до світової економічної системи, зміни в політичній сфері, а також переорієнтація з юридичного позитивізму на доктрини позитивного права потребують нових підходів до розуміння соціальної політики та перспектив її розвитку.

Суспільству на будь-якому етапі його розвитку були притаманні функції допомоги і підтримки, хоча спосіб їх реалізації суттєво відрізнявся у процесі соціогенезу.

Зміна парадигми вітчизняної вищої освіти визначила нові підходи до професійної підготовки кадрів. Вища освіта сьогодні в якості пріоритетних характеристик визначає компетентність, ерудицію, індивідуальну творчість, самостійний пошук знань і потребу їх вдосконалення, високу культуру особистості [2, с. 94].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукою накопичений достатньо вагомий потенціал, пов'язаний з вирішенням проблеми професійно-правової компетентності соціальних працівників. Загальні питання професійної підготовки фахівців в умовах ВНЗ висвітлено в працях Д. Бибик, А. Войтик, Л. Завацької, А. Капської, Т. Сили, О. Торубари, та ін.

Окремі питання підготовки майбутніх соціальних працівників в умовах ВНЗ розглянуті С. Белічевою, М. Гарашкіним, Д. Годлевською, І. Зимньою, О. Карпенко, М. Лукашевич, В. Поліщук, Л. Топчій, О. Файчук та ін.

Разом з тим, недостатньою є кількість досліджень, пов'язаних зі специфікою формування правової компетентності майбутніх соціальних працівників у період їх навчання у вищому навчальному закладі з урахуванням використання особливостей сучасних методик та технологій, а також кваліфікаційних вимог до професіоналізму фахівців.

Мета дослідження – розкрити основні проблеми правової підготовки майбутніх соціальних працівників у ВНЗ, визначити основні принципи побудови педагогічної діяльності.

Завдання дослідження – виявити основні перешкоди на шляху правової підготовки майбутніх соціальних працівників, проаналізувати позитивні сторони вітчизняної освіти в даному напрямку і недоліки, розкрити основні принципи побудови педагогічної діяльності на шляху правової підготовки майбутніх соціальних працівників.

Методи дослідження: теоретичний аналіз науково-методичної та психолого-педагогічної літератури та узагальнення, синтез і систематизація.

Виклад основного матеріалу. Для ефективної організації навчального процесу у ВНЗ слід ґрунтуватися на певних принципах побудови педагогічної діяльності, які поділяються на загальнодидактичні та спеціальні. Під принципом розуміється вихідне начало, основоположне правило, яке більш-менш властиве для даного явища. Система дидактичних принципів розглянута в роботах вітчизняних вчених М. Данилова, Ю. Бабанського, М. Скаткіна, І. Лернера, В. Краєвського, В. Загвязінського та ін. Як основоположні вони виділяють наступні принципи: принцип розвиваючого і виховуючого навчання; принцип науковості; принцип систематичності і послідовності; принцип свідомості, творчої активності і самостійності; принцип наочності, єдності конкретного і абстрактного; принцип доступності навчання; принцип міцності результатів навчання; принцип зв'язку навчання з життям, з практикою; принцип раціонального поєднання колективних та індивідуальних форм і способів у навчальному процесі [5, с. 113].

Для успішної підготовки соціальних працівників у ВНЗ фахівцями визначені ті принципи, на яких будується методика викладання у вищій школі для зазначеної категорії студентів.

Так, сутність природовідповідності полягає у врахуванні індивідуальних здібностей особистості в процесі навчання, розвитку й удосконаленні майбутнього працівника соціальної сфери в рамках його соціальних та професійних здібностей і можливостей.

Принцип індивідуальної обумовленості передбачає, що до студента – майбутнього соціального працівника, необхідно ставитися як до конкретної особистості, враховуючи всі його переваги та недоліки.

Принцип гуманізму. Це один з найбільш значущих принципів в організації навчального процесу з формування правової компетентності майбутніх соціальних працівників, оскільки визнання людини найвищою

цінністю, гарантованість Конституцією України її прав і свобод дають студенту можливість повною мірою реалізувати свої потенційні здібності в процесі навчання.

Принцип особистісної обумовленості і професіоналізму, характеризує особистість викладача. Ефективно навчати студентів може тільки той педагог, який має широкий світогляд, професійно опелює методологією, спирається у викладанні на сучасні наукові дані, глибоко і всебічно розбирається в питаннях педагогіки і психології вищої школи.

Ідея соціальної обумовленості, передбачає що, держава може впливати на освітній процес, на законодавчому рівні, що в свою чергу забезпечує та створює умови для продуктивного навчання студентів у ВНЗ.

На основі перерахованих вище принципів повинен будуватися педагогічний процес у ВНЗ, здійснюватися розробка педагогічних технологій підготовки майбутніх соціальних працівників, у тому числі при формуванні у них правової компетентності.

Формування готовності студентів до майбутньої праці у соціальній сфері є складним процесом, обумовленим взаємодією всіх складових професійної підготовки у вищій школі. Тому важливим є вивчення існуючого у професійній освіті педагогічного досвіду з формування готовності майбутніх соціальних працівників до здійснення правової діяльності.

Підготовка студентів за спеціальністю «Соціальна робота» здійснюється за державними стандартами вищої освіти. У практиці світової соціальної освіти діють сформовані загальні стандарти соціальних професій (правила поведінки та етики соціальних працівників) і стандарти підготовки молодшого спеціаліста, бакалавра і магістра соціальної роботи. Стосовно вітчизняних галузевих стандартів соціальної освіти, то на сьогодні вони тільки розробляються та впроваджуються в процес підготовки фахівців-соціальних працівників [4].

Вимогами освітньо-кваліфікаційних характеристик передбачено оволодіння майбутніми соціальними працівниками знаннями й уміннями правової співпраці з фізичними особами. Навчальні плани підготовки фахівців у галузі соціальної роботи включають цикли дисциплін правової, соціально-економічної, природничонаукової, професійно-орієнтованої та практичної підготовки з нормативною і варіативною частинами.

Як зазначає А. Капська, при підготовці соціальних працівників у вищих навчальних закладах навчальні плани перевантажені вивченням дисциплін, які не мають змістовного соціального сенсу, недостатня забезпеченість курсами, спрямованими на оволодіння майбутніми соціальними працівниками практичними навичками професії. У навчальних планах не приділяється також достатньо уваги важливим у повсякденній праці, проте не пов'язаним із безпосереднім застосуванням норм права, не враховуються практичні потреби у підготовці спеціалістів за конкретними напрямками практичної роботи [3, с. 14].

Існуючі нормативно-законодавчі недоліки професійної освіти позначились на теоретичній та практичній підготовці майбутніх соціальних працівників до правових аспектів діяльності. Аналіз освітніх програм та навчальних планів соціальних спеціальностей провідних вищих навчальних закладів нашої держави, де готують соціальних працівників, виявив недостатність спеціальних дисциплін із формування правової компетентності студентів. Проте змістом окремих навчальних дисциплін передбачено часткове вивчення питань про правову діяльність соціальних працівників.

Специфікою підготовки фахівця соціальної сфери має стати збільшення годин на проведення лабораторних занять в польових умовах (соціальні служби різного типу, неурядові організації, притулки, дружні клініки для молоді тощо). Ключовим компонентом у підготовці фахівця повинна стати професійно-орієнтована практика, оскільки вона визначає ті загальні та конкретні завдання, практичні вміння та навички, якими має оволодіти висококваліфікований працівник соціальної сфери.

Найбільш ефективним шляхом організації практичної підготовки має бути безперервна практика на I, II, III курсах бакалаврської підготовки (професійно-орієнтовна практика), літня соціально-виховна практика та соціально-професійна (IV курсі), управлінська та асистентська практика (V курс).

Практична підготовка для майбутніх фахівців соціальної роботи, має особливе значення, оскільки студенти навчаються працювати з різними категоріями населення, вирішувати проблеми соціального, психологічного, економічного та правового характеру, застосовувати різні соціальні технології. Практична підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери передбачає безперервність, послідовність, самостійність, а також навчальну, науково-

дослідну та позанавчальну діяльність студентів в поліфункціональному просторі ВНЗ, спрямовану на розвиток особистісних, соціально та професійно значущих якостей, отримання знань, умінь, навичок, формування загальнокультурних і професійних компетенцій.

При формуванні правової компетентності майбутніх соціальних працівників повинен бути задіяний ряд додаткових можливостей освітньо-виховного середовища ВНЗ, зокрема, залучення студентів до підготовки та проведення науково-практичних конференцій, навчальних і методичних семінарів, круглих столів тощо. У цілях підвищення ефективності практичної підготовки студентів, вищим навчальним закладом повинні бути розроблені цілісна концепція та навчально-методичне забезпечення процесу практичної підготовки студентів в умовах ступеневої освіти. Практичну підготовку правового спрямування майбутніх соціальних працівників необхідно вести за наступними напрямками:

- *теоретичний* (вивчення дисциплін базової і варіативної частин стандарту);
- *практичний* (організація різних видів практик);
- *науково-дослідний* (наукова робота під керівництвом викладачів, участь у конференціях, круглих столах – діяльність, яка передбачає участь студентів у наукових заходах ВНЗ, написання тез і статей, виконання досліджень в рамках курсових і випускних кваліфікаційних робіт, участь у конкурсах проектів, наприклад, «Спільна справа», «Моя ініціатива в освіті», «Професійний дебют», «Соціально-правовий дебют» і т.д.);
- *загальнокультурний* (позанавчальна робота, організація додаткової освіти тощо – кураторство команд, що беруть участь у заходах, які організовує ВНЗ та студентська академія наук, наприклад, «Самородки рідної землі»; участь у добровольчому русі, наприклад, фестиваль «10 тисяч добрих справ» тощо).

У сучасному освітньому просторі ВНЗ виділяють проблеми, пов'язані з організацією практичної підготовки:

- практично немає стійкого зв'язку між ВНЗ, соціальними закладами та державними органами;
- відсутня чітка система фінансування;

- практична підготовка не регулюється державним освітнім стандартом, в якому містяться наступні приписи: «... в кожному вищому навчальному закладі повинна бути розроблена своя система практик, яка б містила програму і принципи проведення практики»[1]. Всі види практики спрямовані на ознайомлення студентів з найважливішими видами і засобами соціально-практичної діяльності з різними верствами населення, набуття нових умінь і навичок. Практика орієнтує студентів на професійний та особистісний розвиток з метою вирішення власних внутрішніх проблем та активізації їх особистісних ресурсів, формування професійної позиції і ключових компетенцій.

Основною метою практичного навчання є формування професійних умінь і особистісних якостей фахівця морально-гуманістичної спрямованості і на їх основі – оволодіння видами професійної діяльності, відповідної кваліфікації.

Сприятливою базою апробації інноваційних форм і методів соціально-професійної роботи для студентів є національні та регіональні соціальні проекти. Так, результати низки проектів широко впроваджені в практику підготовки фахівців соціальної сфери. Наприклад, це українсько-канадський проект «Молодь за здоров'я», спільний проект Академії педагогічних наук України та ПРООН/ЮНЕЙДС «Сприяння просвітницькій роботі «рівний-рівному» серед молоді України щодо здорового способу життя», «Професійна підготовка соціального працівника» тощо[3, с. 12-16].

Висновки. Практикою роботи вітчизняних та зарубіжних соціальних об'єднань накопичено значний досвід соціально-правової підготовки студентів. На сьогодні у системі соціальної освіти науково обґрунтовано теоретичні та методологічні основи залучення студентів до соціально-правової діяльності. Зокрема, сформульовано принципи консультування громадян студентами; апробовано окремі методи навчання майбутніх соціальних працівників технікам та прийомам організації і проведення різнопланових професійних ситуацій; побудовано систему методик оформлення студентами основних соціально-правових документів, що використовуються у соціальній роботі. Більш того, окрім навчальних занять та практичної роботи студентів-соціальних працівників напрацьовано певний досвід застосування різноманітних форм практичних заходів. Аналіз такого досвіду переконує, що в соціальній освіті увага приділяється формуванню окремих професійно важливих якостей, необхідних майбутнім соціальним працівникам для

кваліфікованої діяльності. У роботі практичних об'єднань створюються сприятливі умови для формування, у першу чергу, професійних якостей внаслідок постійного спілкування студентів із громадянами, розгляду прикладів різноманітних професійно-соціальних ситуацій.

Проте поряд із позитивними перевагами практичної форми правової підготовки майбутніх соціальних працівників необхідно вказати і на такі її недоліки. Основний це неможливість охопити практичною підготовкою на базі об'єднань всіх студентів, що здобувають соціальний фах у ВНЗ. За звітними даними вітчизняних та зарубіжних соціальних практичних об'єднань, відсоток соціальних працівників доволі незначний порівняно з масою студентів соціальних спеціальностей.

Спостерігається перевага у бік технологічного аспекту правової підготовки соціальних працівників, недостатньо уваги приділяється соціально-психологічному аспекту в технологіях соціальної діяльності. Практика роботи свідчить про необхідність урахування соціопсихологічних особливостей різних категорій громадян у процесі ведення соціальної роботи.

У технологічній підготовці соціальних працівників фрагментарно використовуються методики практичної реалізації правових аспектів, поза увагою лишилися методики попередньої підготовки до даного виду діяльності із вимогами їх моделювання і прогнозування. Тому у практиці роботи соціальних практичних об'єднань спостерігається високий відсоток допущених студентами технологічних і соціальних помилок.

В процесі практичного навчання мало застосовується методик морального виховання студентів-соціальних працівників. Однієї теми з етики практичної роботи явно недостатньо для формування моральних якостей майбутніх соціальних працівників.

Позитивні та негативні результати вивчення досвіду практичної підготовки майбутніх соціальних працівників у системі професійної освіти було враховано у процесі обґрунтування та розробки спрямованих на підвищення її ефективності педагогічних засобів.

Подальше дослідження планується проводити в напрямі удосконалення правової підготовки майбутніх соціальних працівників у навчальному процесі вищого навчального закладу.

Література

1. Державна національна програма "Освіта" (Україна XXI століття): затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. № 896. Вища освіта в Україні: Норм.-правове регулювання. К., 2003. С. 52-93.
2. Жильцова И. Ю. Компетентностный подход в социально-гуманитарном образовании. *Вестник социально-гуманитарного образования и науки*. Екатеринбург: издательство УМЦ УПИ, 2011. № 1. С. 94–98.
3. Капська А. Й. Деякі аспекти професійної підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка*. Серія: Педагогічні науки. 2010. № 15. С. 12–16.
4. Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра. Постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 р. № 787. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
5. Фіцула М. М. Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. К.: Видавничий центр "Академія", 2000. 544 с.